

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МУЗЕОГРАФІЧНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Наталія Чергик

старший науковий співробітник Національного заповідника «Хортиця»; аспірант Запорізького національного університету, Запоріжжя
E-mail: cherhik.n@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4597-7184>

Володимир Мільчев

доктор історичних наук, професор; декан історичного факультету Запорізького національного університету, Запоріжжя
E-mail: vladmilchev@ukr.net
Scopus Author ID: 57202853154
<https://orcid.org/0000-0003-4432-3322>

Об'єктом даного дослідження є вітчизняні музейні видання другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Музеографічні тексти розглянуто з точки зору становлення джерелознавчих студій на теренах України. Предмет дослідження зосереджений на принципах та методах атрибуції предметів музейних збірок. Показано, що введення їх до наукового обігу базувалось на дотриманні принципу історизму та об'єктивності. На підставі аналізу музеографічних текстів було засвідчено в цілому емпіричний підхід до вивчення й оприлюднення колекцій. В якості ключового доказу в статті виділено та описано застосовані музеографами методи – компаративістики (прямого порівняння), її похідні від нього історико-порівняльний та історико-генетичний методи. Показано, що вони базувались на аналізі зовнішніх особливостей артефактів: форми, матеріалу, орнаменталізації й т.п. Особливу увагу приділено популярному серед позитивістів методу індукції. Його застосування продемонстровано на конкретних прикладах формування висновків щодо походження пам'ятки на підставі зведення кількох різномірних фактів про неї. Роз'яснено підходи музеографів до систематизації колекцій. Встановлено, що в основу групування колекцій було покладено хронологічний принцип. Під час каталогізації, в межах виділених історичних періодів, предмети розподілялись за формальними ознаками: матеріал, категорія предмету. Більш складна класифікація – виділення типів в середині однорідних предметів – базувалася на комплексному аналізі технічних особливостей пам'ятки. Автори дійшли висновку, що вітчизняні музеографічні публікації другої половини ХІХ – початку ХХ ст. унаочнювали позитивістські підходи історичних досліджень. Завдяки цьому до наукового обігу було введено значну кількість періодичних джерел з історії України від найдавніших часів і до початку ХХ ст. У підсумку було зроблено висновок щодо необхідності критичного ставлення до музеографії тієї доби, в зв'язку із наявними недоліками музейної атрибутивної роботи тогочасних науковців.

Ключові слова: музеографія, музейна пам'ятка, історичне джерело, метод, позитивізм.

Постановка проблеми. Починаючи з 1830-х років в Європі оформилися та поширилися кілька нових ідей, які вплинули на хід наукових досліджень: позитивістська концепція Огюста Конта, вчення з соціальної еволюції Герберта Спенсера, теорія біологічної еволюції Чарльза Дарвіна. Перебуваючи у тісному контакті із закордонними науковими колами, історичний істеблшмент освітніх і наукових центрів українських земель сприймав ці нові ідеї. В цілому можна говорити про їх успішну рецепцію на вітчизняному ґрунті гуманітаристики. Оскільки основу позитивістського історіописання та історичного дослідження становили джерела, введення до наукового обігу нових «відбитків» історії стало завданням номер один для кожного тогочасного науковця. На фоні активізації такого процесу виділяються музейні видання. Їх специфіка полягала в опублікуванні не стільки писемних джерел, надто популярних у позитивістів, скільки речових – археологічних артефактів, етнографічних матеріалів, образотворчих виробів. Сьогодні перші музеографічні твори являють собою необхідний ресурс комплексного дослідження стану джерелозна-

вчих студій в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень. Варто відзначити посилену увагу сучасних науковців до теоретико-методологічних проблем історіописання минулих століть. Це пов'язано із необхідністю переосмислити набутий попередниками досвід; поглянути на вітчизняний історіографічний процес крізь призму розвитку історичної науки в Європі у ХІХ – ХХ ст. Із потужного арсеналу таких досліджень, звернемо увагу на роботи вітчизняних науковців, в яких піддано аналізу історіографічний процес доби позитивізму в рамках персональної наукової діяльності та в масштабах цілісного наукового руху.

Персоналогічний вимір подібних досліджень поширюється на всі землі України, без різниці в їх тогочасній приналежності. Так, Сергій Стельмах приділив увагу проблемі теоретичного осмислення історичного процесу, під впливом позитивістської філософії, в трудах В. Авсеєнко, М. Драгоманова, В. Іконнікова, І. Лучицького, П. Павлова [Стельмах, 2000]. Вплив позитивістської філософської доктрини на творчість

І. Франка досліджено в монографії Романа Голода [Голод, 2005]. Ульяна Великопольська піддала аналізу позитивістські погляди галицького вченого М. Кордуби на історичне джерело: сприйняття дефініції, пошук, каталогізацію, критику, класифікацію джерел [Великопольська, 2008]. Засвоєння ідей позитивізму та ступінь їх відображення в діяльності науковців Південної України представлено в дисертаційному дослідженні Олександра Музичка [Музичко, 2020]. В роботах Олексія Яся висвітлені проблеми сполучення романтичних та позитивістських візій в творчості М. Максимовича, М. Костомарова та П. Куліша [Ясь, 2012]; виведено особливості позитивістських концептів в науковій діяльності В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Грушевського [Ясь, 2014; Ясь, 2018]; проаналізовано характерні для позитивізму акценти на соціальній та економічній історії в роботах О. Лазаревського, М. Слабченка, М. Яснопольського, Д. Мордовця, М. Довнара-Запольського [Ясь, 2019]; представлено погляд В. Антоновича на метод типологізації [Ясь, 2010].

Особливості сприйняття позитивізму українськими науковцями в кордонах сучасної України, детально проаналізовані в роботах Олени Богдашиної [Богдашина, 2012, с. 149–163; Богдашина, 2013]. Риси позитивістського історіописання розкриті в монографії Тетяни Китиченко «Розвиток історичного джерелознавства в Україні (1840-ві – 1920-і рр.)»; автор приділила увагу теоретичному осмисленню українськими вченими сутності історичного джерела, принципів систематизації джерел та методів роботи із ними [Китиченко, 2019].

В ряді праць Ірини Колесник піддано аналізу позитивістський стиль мислення, ідеал науковості, лексичні конструкції [Колесник, 2000, с. 38, 41, 69, 245; Колесник, 2013, с. 9, 20–21, 49, 63, 75–76]; запропоновано свіжий погляд на позитивізм з точки зору глобальної історії як соціального конструкту, продемонстровано різницю цих історичних парадигм [Колесник, 2019, с. 8, 32, 60, 81, 231].

Варті уваги дослідження Ярослава Калакури. Так, в курсі лекцій «Українська історіографія» вчений відзначив притаманний українській історіографічній ситуації другої половини XIX століття документалізм, активізацію археографічної діяльності [Калакура, 2004, с. 197]. В статті «Зміна поколінь істориків як методологічний та світоглядний діалог в українській історіографії (кінець XIX – перше двадцятиліття XXI ст.)» дав характеристику «першого», «великого покоління» українських істориків, так званої «старої школи», яка серед іншого відзначалась прихильністю до історіософії позитивізму [Калакура, 2020, с. 143].

Цивілізація, як ідеальний позитивістський образ історії, та протилежний йому образ варварства, а також впливи натуралізму та матеріалізму на методологічні підходи до пізнання історії висвітлені в колективній монографії (Олег Рафальський, Ярослав Калакура, Віктор Коцур, Михайло Юрій) «Антропологічний код української культури і цивілізації» [Рафальський, 2020, кн.1, с. 52; Рафальський, 2020, кн.2, с. 14].

Й хоча названими вище дослідженнями було охоплено широке коло джерел, якими оперували науковці XIX – початку XX ст., вважаємо доцільним розши-

рити його за рахунок тогочасних музеографічних видань, оскільки в них сповна закарбована сутність позитивістського методу.

Мета дослідження: визначити вплив ідеології позитивізму на процес уведення до наукового обігу предметів музейних колекцій; проаналізувати принципи та методи музеографічної роботи.

Джерелами дослідження виступили музейні каталоги, описи, путівники та альбоми, українські за своїм походженням, що походять із другої половини XIX – початку XX ст.

Вклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до розгорнутого аналізу позитивістського підходу в справі уведення музейних пам'яток до наукового обігу, зауважимо на декілька постулатів, характерних для позитивістської концепції.

По-перше, історики-позитивісти вважали, що дослідження має бути емпіричним, оскільки знання може бути лише чуттєво-досвідним. Тож, і робота з джерелом не доходила до теоретичного узагальнення, а залишалась на рівні емпіричної дослідницької практики. Джерело використовувалося лише для отримання фактів [Богдашина, 2013, с. 277–280, 286, 310; Колесник, 2013, с. 63, 75]. Як буде показано нижче, робота з музейною пам'яткою базувалась власне на емпіричному досвіді – безпосередньому контакті із предметом колекції.

По-друге, позитивізм передбачав багатоступеневу роботу з джерелом, а саме – проведення джерельної критики, яка складалась з кількох етапів, названих у різних науковців по-різному і насичених різним змістом. В цілому робота з джерелом виглядала так. Підготовча критика проводилась за зовнішніми особливостями джерела і полягала у визначенні його справжності, місця та часу створення. Критика походження була націлена на встановлення автора джерела. Негативна внутрішня критика оцінювала правдивість та точність передачі фактів. Далі, шляхом порівняння свідчень, факти узгоджувались між собою [Богдашина, 2013, с. 319–321; Богдашина, 2012, с. 113–114; Колесник, 2013, с. 75–76].

Означена вище методика стосувалась в основному писемних джерел, до яких позитивісти ставились з особливим пієтетом. Між тим, музеографічні твори присвячені в основному речовим та образотворчим джерелам. Як показала полеміка, розгорнута на засіданні III-го Археологічного з'їзду в Києві у 1874 р., методика роботи з ними перебувала у фазі активного розвитку, а в якості основного методу було запропоноване порівняння [Забелин, 1878, с. 1; Протоколи..., 1878, с. XIX].

В зв'язку із цим зазначимо, що метод порівняння дійсно став основним в роботі з музейними колекціями археологічного та етнографічного походження. Крім цього, як показав аналіз музейних видань другої половини XIX – початку XX ст., робота з предметами певною мірою була подібна методиці роботи з писемними джерелами: зовнішній аналіз форм, розмірів, матеріалу; більш детальний внутрішній аналіз технологій виготовлення та орнаментативної; встановлення походження джерела (місце виготовлення); інтерпретація джерела (як використовувалось, кому належало і тому подібне).

Ще декілька позитивістських аспектів, на які варто звернути увагу: дотримання принципів історизму та об'єктивності, уведення елементів кількісної параметризації («статистики»), використання досягнень природничих наук, проведення класифікації та типологізації джерел (зазвичай зведеної до формально-описової систематизації на підставі чисто зовнішніх ознак) [Богдашина, 2013, с. 293–294, 299; Стельмах, 2000; Ясь, 2010].

Зазначені вище принципи та критерії дослідницьких методик сповна реалізовувалися й під час музеографічної роботи.

Так, *принцип історизму* більш показово представлений в публікаціях, що супроводжувалися історичними довідками: «Старожитності Придніпров'я» Богдана і Варвари Ханенків [Древности Приднепровья, 1899; Древности Приднепровья, 1899, вып. II; Древности Приднепровья, 1900; Древности Приднепровья, 1901; Древности Приднепровья, 1902; Древности Приднепровья, 1907], «Опис народних писанок» музею Катерини Скаржинської в Лубнах [Описание коллекции..., 1899], «Альбом старожитностей церковно-археологічного музею» [Альбом достопримечательностей..., 1915], «Короткий вказівник Музею імператорського Одеського товариства історії та старожитностей» [Краткий указатель..., 1916] – в яких колекції презентовані не самі по собі, а на тлі конкретної епохи, що відображалось в назві видань та їх випусків.

Застосування *принципу об'єктивності* простежується в атрибуціях окремих предметів. Встановлюючи походження предмета, його призначення, датування, з'ясовуючи технологію виготовлення та орнаментування, дослідники намагалися мінімізувати кількість суб'єктивних думок. Наприклад, Микола Біляшівський в описі археологічної колекції «Каталогу українських старожитностей колекції В. В. Тарновського» дозволив собі лише декілька припущень щодо форм, розмірів, датувань: кременевий ніж № 10 «очевидно не цілий», образок доби Київської Русі № 32 «очевидно доволі великий», керамічні грузила № 370–375 «могли належати до більш пізньої епохи» [Каталог українських..., 1898, с. 1, 7, 5].

Інший шлях до об'єктивності обрали Катерина Мельник та подружжя Ханенків. Так, в «Каталозі колекції старожитностей О. М. Поля» впродовж усієї роботи К. Мельник прагнула підкріпити емпіричну роботу з речовим матеріалом «записами» та «писемними вказівками» про місце виявлення чи придбання предметів [Каталог коллекции..., 1893, с. 23, 26, 77]. Власне, відсутність таких документів про обставини виявлення форм для відливки знарядь праці бронзової доби не дала підстав говорити про факт наявності там майстерні [Каталог коллекции..., 1893, с. 33]. З причини відсутності в архіві О. Поля писемних свідчень висновки про «запорозькі» та «південно-російські» старожитності науковиця вважає недоскональними [Каталог коллекции..., 1893, с. V]. Тож, фрази типу «на нашу думку», «правдоподібно», «очевидно» висловлені в тих випадках, коли К. Мельник не мала під рукою писемних підтверджень [Каталог коллекции..., 1893, с. 6, 11, 22–23, 144].

Подібний підхід до обробки колекції показали

Богдан та Варвара Ханенки. Вони підкріпили опис своєї збірки цитуванням щоденників розкопок та посиленнями на роботи авторитетних істориків: В. Антоновича, В. Хвойки, О. Бобринського, С. Мазаракі, Д. Самоквасова [Древности Приднепровья, 1899, с. 1–6; Древности Приднепровья, 1899, вып. II, с. 1–13.; Древности Приднепровья, 1900, с. 1–6; Древности Приднепровья, 1901, с. 1–14; Древности Приднепровья, 1902, с. 1–17; Древности Приднепровья, 1907, с. 1–8].

Між тим, прагнення до об'єктивності не виключало уведення *суб'єктивних думок*. Так, в атрибуціях деяких предметів кам'яної доби К. Мельник використала характеристики, які базувались на її власному чуттєвому сприйнятті предметів (№ 53, № 68–72, № 101–104): «красива», «красиве», «красивий» [Каталог коллекции..., 1893, с. 3, 5].

В серії «Старожитностях Придніпров'я» слова «очевидно» та «вірогідно» по більшій мірі стосуються як емпіричних висновків про тип та форму предмета: молот № 55 «за всією вірогідністю, пізніших типів», молот № 59 «очевидно, не був завершений» [Древности Приднепровья, 1899, с. 9]; так і умоглядних версій щодо призначення виробів: сосуди «вірогідно мали вотивне значення і використовувались при похованнях» [Древности Приднепровья, 1899, с. 11], «предмети очевидно мали призначення служити значками для начальників», «круглі, у вигляді кульок, камені, що слугували, вірогідно, для метання з праці» [Древности Приднепровья, 1899, вып. II, с. 21, 37].

Говорячи про принцип об'єктивності не можемо не звернути увагу на такий важливий ресурс атрибуції предметів колекції, як *нарративні джерела*. Наприклад, Василь Тарновський у «Каталозі українських старожитностей» зазначив, що збираючи колекцію намагався звертати увагу на предмети, про які збереглися писемні свідчення або «родинні перекази» [Каталог українських..., 1898, с. 88]. Атрибуція деяких предметів містить такі вказівки: чарки № 348–349 «за переказом належали білоцерківському полковнику Семену Палію»; ложка № 384 «за переказом <...> була подарована королем польським княгині Дульській, а від останньої перейшла до гетьмана Мазепи»; пояс № 534 «за переказом <...> належав гетьману Остриниці» [Каталог українських..., 1898, с. 60, 61, 68–69].

Схожі елементи атрибуції знаходимо в роботі К. Мельник: мушкет № 17 «за переказом належав Черкаському старості Естафію Дашкевичу»; ятаган № 31 «за переказом був подарований Петром I Петру Полуботку»; люльки № 159–160 «за переказом обидві належали гетьману Апостолу»; ложка № 161 «за переказом належала полковнику Гладкому»; вінець № 162 «за переказом, взятий гайдамаками в синагозі міста Умань»; шпага № 149 «за переказом, належала графіні Дашковій» [Каталог коллекции..., 1893, с. 124, 125, 129–130, 145–146, 164].

Подібні легенди і сьогодні становлять важливий пункт паспортизації предметів музейних колекцій. Однак, відносяться до суб'єктивних елементів атрибуції і потребують залучення документальних джерел для підтвердження або спростування переказаної інформації.

Шанобливе, майже культове, ставлення істориків

другої половини XIX – початку XX ст. до писемних джерел не оминуло і музеографів. Усі без винятку автори, працюючи із речовими джерелами, звертали увагу на *писемні вказівки* – нанесені на предмети тексти, літери, символи. Їх розшифрування і тлумачення відіграло ключову роль в атрибуції та класифікації предметів. Наприклад, в альбомі «Старожитності Руські. Хрестики та образки» артефакти віднесені до того чи іншого типу саме на підставі аналізу текстів. Логіку мислення продемонструємо атрибуцією образка XII – XIII ст. № 304: «Написи ці, і особливо імена архангелів, закінчуються на Ъ, що указує на російське походження образка» [Древности Русские, 1900, с. 17].

Потужною кількістю предметів із нанесеними на них клеймами, знаками, літерами, текстами відзначається «Каталог українських старожитностей колекції В. В. Тарновського». Так, в атрибуціях предметів «Великокнязівського періоду» звертають на себе увагу: монограми на монетах, написи на печатках, зображення та написи на образках, енкалпіонах, зміювиках, перстнях, пряжках, люстерках, металевих пластинках та бляхах, клейма на гончарному посуді [Каталог українских..., 1898, с. 6–34]. Тексти на предметах «Козацького періоду» розкривають імена донативів та колишніх власників [Каталог українских..., 1898, с. 56, 63]; дають свідчення про майстрів [Каталог українских..., 1898, с. 38, 44, 48]; демонструють іконографічний канон [Каталог українских..., 1898, с. 38–41]; указують військові та територіально-адміністративні одиниці [Каталог українских..., 1898, с. 58–59]; транслюють народні настрої щодо військово-політичної та соціальної обстановки в Україні [Каталог українских..., 1898, с. 77–78].

Продовжуючи характеристики методів дослідження, звернемо увагу на *метод класифікації та систематизації* колекцій. В залежності від складу колекції автори музейних видань запропонували різні варіанти групування предметів.

Зокрема, К. Мельник для «Каталогу колекції старожитностей О. М. Поля» розділила усю збірку на дві великі групи: «предмети старожитностей» і «предмети мистецтва». Предмети першої групи, які увійшли до каталогу, представила у хронологічному порядку: кам'яна доба, бронзова, залізна, античність, княжий період, козацькі часи. Окремі групи складають: предмети «порівняльної етнографії», зброя, монети та медалі [Каталог коллекции..., 1893].

Або ж «Каталог українських старожитностей колекції В. В. Тарновського» складається із трьох хронологічних частин: доісторичний період, великокнязівський період, козацький період. Археологічні знахідки першої частини згруповані за матеріалом виготовлення: кам'яні, кістяні, глиняні, бронзові вироби. А предмети другої та третьої частин каталогу згруповані за видовою ознакою: монети і печатки, предмети культу, прикраси, зброя, упряж, предмети побутової знаряддя, інструменти, одяг, картини, стародруки та інші групи [Каталог українских..., 1898].

У опублікованих «Старожитностях Придніпров'я» колекція була розподілена на чотири великі хронологічні комплекси: кам'яна та бронзова доба; епоха що передувала великому переселенню народів; епоха вели-

кого переселення народів; слов'янська епоха (VI – XIII ст.). Окремим томом подано предмети з узбережжя Чорного моря. В середині кожного періоду колекція систематизована за формальною ознакою – матеріалом виготовлення: предмети із заліза; бронзові; із золота, срібла та електрона; з кістки; з каменю, бурштину, скла; глиняні [Древности Приднепровья, 1899; Древности Приднепровья, 1899, вып. II; Древности Приднепровья, 1900; Древности Приднепровья, 1901; Древности Приднепровья, 1902; Древности Приднепровья, 1907].

Деякі групи предметів були типологізовані на підставі аналізу якості матеріалу, технологій виготовлення, специфічних рис орнаменталістики. Як висловились самі музеографи: «*особливості пам'яток* <...> служать нам підставою для класифікації предметів старожитності, тобто для віднесення їх до тієї чи іншої культури» [Древности Приднепровья, 1907, с. 1]. Наприклад, артефакти скіфського часу за якістю виконання розподілені на чотири групи [Древности Приднепровья, 1907, с. 2, 10–13]. Предмети доби великого переселення народів представлені п'ятьма групами, із врахуванням стилістики виробів [Древности Приднепровья, 1901, с. 4–12, 18; Древности Приднепровья, 1907, с. 4, 22–26]. Типологія слов'янських старожитностей була побудована на підставі виявлення іноземних впливів на зовнішній вигляд та технологію виготовлення виробів [Древности Приднепровья, 1907, с. 31–34]. Класифікація колекції хрестиків та образків у «Старожитностях Руських» проведена на підставі розшифрування написів, аналізу матеріалу, технологій та орнаменталістики [Древности Русские, 1899, с. 3, 4, 6; Древности Русские, 1900, с. III].

Оригінальний авторський варіант систематизації писанок подав Сергій Кулжинський в «Описі колекції народних писанок». Його класифікація вельми складна і заснована на особливостях орнаменту пасхальних яєць. Колекція розподілена на: відділи – за кількістю та розташуванням основних ліній; підвідділи – на підставі розмаїття додаткових ліній та форм орнаментів; групи – за чисельністю основних ліній та їх комбінацій; підгрупи – з огляду на більш дрібні різниці в орнаменті; ряди – їх орнаменти подібні, різниця в тому *чим* малювали, а не *як* малювали; типи – мають подібні елементи орнаменту та техніку їх виконання; варіанти – дрібні відмінності, часто притаманні виробам певної місцевості [Описание коллекции..., 1899, с. 78–80].

Переходячи до процесу атрибуції предметів колекцій (з'ясування походження та культурної приналежності), зауважимо та тому, що основним методом такого дослідження було *порівняння*. Аналіз вітчизняних музеографічних публікацій досліджуваного часу показав, що автори застосовували: просте порівняння, історико-порівняльний та історико-генетичний методи.

Перший являє собою чисто *візуальне співставлення* предметів одного періоду, одного й того ж комплексу. Він проявлений у фразах типу: «такий самий», «така саме», «такий же», «більш масивний», «гіршого стану», «абсолютно такий самий» [Каталог українских..., 1898, с. 1, 6, 9, 11, 12, 16]; «ширший», «того ж типу, вужчий», «більш округла», «такий самий, мен-

ший і простіший», «подібний же, ширший і тонший», «порівняно широкий» [Каталог колекції..., 1893, с. 3, 5, 22, 33, 34, 35].

Використання *історико-порівняльного методу* охоплює пам'ятки в ширшому географічному та часовому діапазоні. Яскравим прикладом його застосування є альбоми «Старожитності Придніпров'я». Вони власне побудовані на виявленні аналогій та динаміки розвитку технологічного процесу. Варто відзначити, що у часовому вимірі порівняння досягло не тільки сусідніх епох, а й сучасного для музеологів періоду: «кам'яні знаряддя палеолітичної епохи грубіші, порівняно до таких самих знарядь пізнішої неолітичної епохи» [Древности Приднепровья, 1899, с. 4]; «такий же орнамент зустрічаємо пізніше в виробках слов'ян» [Древности Приднепровья, 1899, вып. II, с. 35]; «порівнюючи означені предмети з пізнішими виробами Придніпров'я у XVII і навіть XVIII ст., ми знаходимо між ними деяку подібність» [Древности Приднепровья, 1902, с. 58–59]; «цегла <...> була ширша та довша за сучасну, однак тонша за неї» [Древности Приднепровья, 1902, с. 62].

Не менш презентабельний географічний вимір порівняння. Музеологи знаходили подібність або відмінність знахідок Придніпров'я із пам'ятками Волинської, Пермської, Саратовської, Казанської губерній, Сибіру, Кавказу, Криму [Древности Приднепровья, 1899, вып. II, с. 20–21; Древности Приднепровья, 1900, с. 4; Древности Приднепровья, 1901, с. 10, 11].

Застосування *історико-генетичного методу* також ясно простежується в «Старожитностях Придніпров'я». Автори прагнули не тільки визначити ступінь подібності артефактів різних історичних періодів та географічних зон, а й виявити культурні *впливи* та встановити *зв'язок* між культурами різних народів. При цьому увага музеологів була зосереджена переважно на предметах скіфського часу, черняхівської культури та великокнязівського періоду [Древности Приднепровья, 1901, с. 29; Древности Приднепровья, 1907, с. 2, 31–32].

Ще один метод, активно використовуваний в процесі атрибуції колекції, – *індукція*. Так, рухаючись від часткового до загального, після характеристики окремих предметів археологічного походження, К. Мельник подала узагальнюючу інформацію про описану нею групу в «Каталозі колекції старожитностей О. М. Поля» [Каталог колекції..., 1893, с. 4, 6, 9, 73].

В альбомах «Старожитності Руські» знаходимо індуктивний шлях атрибуції окремих предметів. Наприклад, на підставі порівняння форми двох половинок енкалпіону № 44–45, виявлених в різних місцевостях, автори прийшли до висновку, що це один предмет, колись розділений, очевидно, між родичами [Древности Русские, 1899, с. 11]. Тобто, дослідники оперували аналізом форми предметів та місця їх виявлення.

Інші лінії доказу використано в атрибуції хреста Ніколи Святоші (№ 238 б) – Чернігівського князя, який був послушником Києво-Печерської лаври. В даному випадку автори узгодили місце виявлення предмета із часом перебування там названої особи, і прийшли до висновку, що «приналежність йому покладеного в стіну хреста, є цілком правдоподібною»

[Древности Русские, 1900, с. IV]. При атрибуції енкалпіона № 48–49 було зведено історичні відомості та іконографію предмета, на підставі чого зроблено висновок, що на хресті зображено Десятинну церкву, а предмет датується не пізніше 1240 роком [Древности Русские, 1899, с. 12].

Багатоступеневе індуктивне дослідження представлене Миколою Петровим в «Альбомі старожитностей церковно-археологічного музею». Мова йде про хрест, яким, згідно напису на ньому, Сергій Радонезький благословив Дмитра Донського на битву з Мамаєм у 1380 р. Аналіз цього тексту, розшифрування клейма, виявлення виробів аналогічної форми та технології – усе це сукупно привело до висновку, що даний хрест без металевої обклашки міг існувати у XIV ст., однак пізніше декілька разів перероблявся і на межі XVI–XVII ст. отримав клеймо та напис [Альбом достопримечательностей..., 1915, с. 39–42].

Говорячи про методи та принципи наукової обробки колекцій, не можемо не відзначити залучення *хімічного та мінералогічного аналізу*. Так, гірничий інженер Гонсеревський визначив породи каменю у виробках кам'яного віку для «Каталогу колекції старожитностей О. М. Поля» [Каталог колекції..., 1893, с. V]. Подружжя Ханенків відправило на аналіз вміст скляних кульок, нібито призначених для розміщення там священної речовини, як то елей; результат показав, що предмети заповнені соленою водою [Древности Приднепровья, 1902, с. 58].

Зауважимо також на популярному для позитивістської традиції «*статистичному*» *підході* до вивчення та викладу матеріалу, який передбачав наділення артефактів та їх колекцій ознаками кількісної параметризації. Усі без винятку музеологічні публікації XIX – початку XX ст. містять переліки предметів з інвентарними номерами. Проте, далеко не усі описи оснащені цифровими позначками про кількість предметів та метричними даними про їх розмір.

Важливо відзначити, що атрибуція предметів не завжди була адекватною. Навіть нанесені на предмети тексти або літери іноді не вірно прочитувались. Такі огріхи замічені в «Каталозі українських старожитностей колекції В. В. Тарновського» і роз'яснені в роботах Д. І. Яворницького [Эварницкий, 1899, с. 1303], Г. П. Арендар [Арендар, 2013, с. 179; Арендар, 1996, с. 36]; В. В. Зайченко [Зайченко, 2013, с. 194; Зайченко, 1996, с. 33]; І. М. Ситого [Ситий, 1996, с. 46]; О. Є. Черненко [Черненко, 2007, с. 36, 39, 45].

Висновки. Підсумовуючи можемо констатувати значний вплив ідеології позитивізму на процес наукової обробки музейних пам'яток. Музейні видання другої половини XIX – початку XX ст. ясно відображають позитивістський ідеал науковості. Робота з предметами музейних колекцій ще перебувала на чуттєво-дослідному рівні емпіричного пізнання. Тобто, віднесення предмету до певної епохи або того чи іншого типу базувалось на безпосередньому контакті з предметом. Аналізу підлягали: форма, матеріал, технологія виготовлення або обробки, особливості нанесення та стилістика орнаменту. Особлива увага приділялась написам, монограмам, клеймам. Більшість із них прописували або промальовували у виданні повністю. Щоправда, не всі вони розшифру-

вались або були прочитані вірно. Музеографи намагались бути об'єктивними, посилаючись на документи або роботи авторитетних істориків. Непевність своїх висновків супроводжували словами «можливо», «вірогідно», «припускаємо». Серед методів дослідження використовувалось ще досить примітивне порівняння предметів між собою за зовнішніми ознаками: «більший – менший», «ширший – вужчий», «такий точно». Історико-порівняльний метод охоплював предмети різних епох і був покликаний продемонструвати прогрес суспільств у техніці освоєння матеріалів та мистецтві їх обробки. Цей тип порівняння конкретизувався характеристиками в дусі «вироби більш давньої епохи грубіші ніж вироби наступних епох». Історико-генетичний метод демонстрував культурний зв'язок суспільств, що населяли терени України. Він полягав у виявленні аналогій та мистецьких впливів як у географічному діапазоні (вплив греків на скіфів, Візантії – на слов'ян), так і в часовому вимірі. Останній представлений в альбомах «Старожитності Придніпров'я», автори яких прагнули продемонструвати зв'язок по лінії «скіфи – сармати – черняхівська культура – слов'яни». Складна атрибуція проводилась індуктивним шляхом: до висновку приходили із сукупності зібраних про предмет даних. Більшість творів презентують предмети колекції в контексті епохи, демонструючи дотримання музеографами принципу істори-

зму.

Музеографи другої половини XIX – початку XX ст. запропонували для публікації різні варіанти групування речових пам'яток. Можна виділити три основні принципи: хронологічний (за епохами або історичними періодами); за матеріалом (камінь, метал, глина, мінерали); за видовою категорією виробу (зброя, одяг, монети, знаряддя праці, предмети побуту, картини, документи). Типологічний принцип був застосований і для класифікації окремих категорій виробів. Він базувався на синтезі даних про форму, матеріал, технологію виготовлення та орнаментування, стилеві характеристики предмету.

Характерний для позитивізму культ природознавчих досліджень в музеографічній роботі виявився у залученні природничих знань з області хімії та мінералогії для атрибуції пам'яток.

В цілому ж, музеографічні описи досліджуваної доби, позначені притаманним позитивістській концепції фактографізмом, досить лаконічно представляють предмети колекцій. Однак, навіть в такому обсязі вони виступають важливим ресурсом для вивчення побуту, світогляду, виробничої діяльності населення України. З'ясування й унаочнення джерельного потенціалу актуалізованих нами музеографічних творів становитиме предмет чергового етапу дослідження.

Список використаних джерел

- Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Императорской Киевской духовной академии*, 1915, выпуск IV–V, Киев: фото-лито-типография С. В. Кульженко, 62 с., I табл.
- Арендар, Г., 2013. Булави і перначі з колекції Василя Тарновського: питання атрибуції, *Скарбниця української культури: збірник наукових праць*, випуск 15, с. 177–182.
- Арендар, Г., 1996. Срібний посуд XVII – XVIII ст. з колекції В. В. Тарновського, *Скарбниця української культури: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 100-річчю Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського*, випуск 1, Чернігів: Сіверянська думка, с. 34–36.
- Богдашина, Е., 2012. *Источниковедение истории Украины: вопросы теории, методики, истории. Учебно-методическое пособие*, Харьков: издательство Сага, 234 с.
- Богдашина, О., 2013. *Позитивізм в історичній науці в Україні (60-ті рр. XIX – 20-ті рр. XX ст.)*, Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 560 с.
- Великопольська, У., 2008. Теоретичні аспекти джерелознавства у науковій спадщині Мирона Кордуби, *Архіви України*, № 3–4, с. 84–99.
- Голод, Р., 2005. *Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX ст.*, Івано-Франківськ: Лілея НВ, 427 с.
- Древности Приднепровья. Каменный и бронзовый века. Собрание Б. И и В. Н. Ханенко*, 1899, выпуск I, Киев: типография и фотогравюра С. В. Кульженко, 15 с., XII табл.
- Древности Приднепровья. Эпоха предшествующая великому переселению народов. Собрание Б. И и В. Н. Ханенко*, 1899, выпуск II, Киев: фототипия и типография С. В. Кульженко, 44 с., XXXVII табл.
- Древности Приднепровья. Эпоха предшествующая великому переселению народов. Часть II. Собрание Б. И и В. Н. Ханенко*, 1900, выпуск III, Киев: типография и фотогравюра С. В. Кульженко, 22 с., LXIII табл.
- Древности Приднепровья. Эпоха великого переселения народов. Собрание Б. И и В. Н. Ханенко*, 1901, выпуск IV, Киев: фото-типография С. В. Кульженко, 30 с., XX табл.
- Древности Приднепровья. Эпоха славянская (VI–XIII в.). Собрание Б.И и В. Н. Ханенко*, 1902, выпуск V, Киев: фото-типография С. В. Кульженко, 64 с., XL табл.
- Древности Приднепровья побережья Чёрного моря. Собрание Б. И и В. Н. Ханенко*, 1907, выпуск VI, Киев: фото-типография С. В. Кульженко, 44 с., XLII табл.
- Древности Русские. Кресты и Образки. Собрание Б. И. и В. Н. Ханенко*, 1899, выпуск 1, Киев: фототипия и типография С. В. Кульженко, 25 с., табл. I–XVI.
- Древности Русские. Кресты и Образки. Собрание Б. И. и В. Н. Ханенко*, 1900, выпуск 2, Киев: фототипия и типография С. В. Кульженко, VI с., 25 с., табл. XVII–XXXII.
- Забелин, И., 1878. В чем заключаются основные задачи археологии как самостоятельной науки?, *Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 года*, том 1, Киев: в типографии императорского университета св. Владимира, с. 1–17.
- Зайченко, В., 2013. Меморіальні ужиткові і декоративні тканини у зібранні В. В. Тарновського, *Скарбниця української культури: збірник наукових праць*, випуск 15, с. 191–194.
- Зайченко, В., 1996. Тканини з колекції В. В. Тарновського у зібранні Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського (спроба віднайдення та атрибуції експонатів), *Скарбниця української культури: Матеріали ювілейної*

наукової конференції, присвяченої 100-річчю Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського, випуск 1, Чернігів: Сіверянська думка, с. 31–33.

Каталог Екатеринославского областного музея имени А. Н. Поля. Археология и этнография, 1910, Екатеринослав: типография губернского правления, 426 с., XVIII табл.

Каталог коллекции древностей А. Н. Поля, в Екатеринославе, 1893, выпуск I, Киев: типография С. В. Кульженко, 218 с., XIV табл.

Каталог украинских древностей коллекции В. В. Тарновского, с приложением 16-ти таблиц фототипных снимков, 1898, Киев: типография К. Н. Милевского, 90 с., XVI табл.

Калакура, Я., 2004. *Українська історіографія: курс лекцій*, Київ: Генеза, 496 с.

Калакура Я., 2020. Зміна поколінь істориків як методологічний та світоглядний діалог в українській історіографії (кінець XIX – перше двадцятиліття XXI ст.), *Український історичний журнал*, № 4, с. 137–154.

Китиченко, Т., 2019. *Розвиток історичного джерелознавства в Україні (1840-ві – 1920-ті рр.)*, Харків: ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 239 с.

Колесник, І., 2019. *Глобальна історія. Історія понять*, Київ: НАН України; Інститут історії України, 348 с.

Колесник, І., 2013. *Українська історіографія: концептуальна історія*, Київ: Інститут історії України НАН України, 566 с.

Колесник, І., 2000. *Українська історіографія (XVIII – початок XX століття)*, Київ: Генеза, 256 с.

Краткий указатель музея императорского одесского общества истории и древностей, 1916, издание 6-е, дополненное, Одесса: типография Братя Кульберг, 112 с.

Музичко, О., 2020. *Процес інституціоналізації історичних досліджень на території Південної України (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. ... док. іст. наук: 07.00.06*, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Київ, 580 с.

Описание коллекции народных писанок. С альбомом из 33 хромофотографированных и 12 черных таблиц (всего 2219 рисунков), 1899, выпуск 1, Москва: поставщик высочайшего двора товарищество скоропечатни А. А. Левенсона, 176 с., XLV табл.

Протоколы заседания съезда, 1878, *Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 года*, том 1, Киев: в типографии императорского университета св. Владимира, с. XVIII–LXXIX.

Рафальський, О., Калакура, Я., Коцур, В., Юрій, М., 2020. *Антропологічний код української культури і цивілізації*, Київ: ПП Лисенко М. М., книга 1. 432 с.

Рафальський, О., Калакура, Я., Коцур, В., Юрій, М., 2020. *Антропологічний код української культури і цивілізації*, Київ: ПП Лисенко М. М., книга 2. 533 с.

Ситий, І., 1996. Документальні матеріали в колекції В. В. Тарновського, *Скарбниця української культури: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 100-річчю Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського*, випуск 1, Чернігів: Сіверянська думка, с. 46–48.

Стельмах, С., 2000. Теоретичні новації у вітчизняній історіографії другої половини XIX століття, *Наукові записки. Історичні науки*, том 18, с. 63–69.

Черненко, О., 2007. Археологічна колекція Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського (1896 – 1948 рр.), *Скарбниця української культури: збірник наукових праць*, випуск 9, спецвипуск, 1136 с.

Эварницкий, Д., 1899. Археологическая справка, *Исторический вестник. Историко-литературный журнал*, том LXXVIII, Санкт-Петербург: типография А. С. Суворина, с. 1302–1304.

Ясь, О., 2012. Ідеї та образи українського романтичного історіописання XIX ст., *Академічні й доакадемічні образи української історіографії*, Київ: НАН України, Ін-т історії України, с. 193–394.

Ясь, О., 2014. *Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX – 80-ті роки XX ст.)*, Київ: НАН України, Ін-т історії України, частина 1. 587 с.

Ясь, О., 2018. Предтечі історії ідей в українській і російській історіографії другої половини XIX ст. Від ідеалістично-романтичної «палітри суб'єктивності» до позитивістської «скриньки думок», *Нариси з соціокультурної історії українського історіописання: субдисциплінарні напрями*, Київ: Генеза, частина 1. с. 6–11.

Ясь, О., 2019. Предтечі економічної історії в українському історіописанні другої половини XIX – початку XX ст., *Нариси з соціокультурної історії українського історіописання: субдисциплінарні напрями*, Київ: Генеза, частина 2. с. 170–183.

Ясь, О., 2010. Типологічний метод у дослідницьких практиках В. Антоновича, *Історіографічні дослідження в Україні*, Київ: Ін-т історії України НАН України, випуск 20, с. 61–86.

References

Al'bom dostoprimechatel'nostej Cerkovno-arheologicheskogo muzeja pri Imperatorskoj Kievskoj duhovnoj akademii [Album of sights of the Church-Archaeological Museum at the Imperial Kyiv Theological Academy], 1915, vypusk IV–V, Kiev: foto-litotipografija S. V. Kul'zhenko, 62 s., L tabl. (in Russian).

Arendar, Gh., 2013. Bulavy i pernachi z kolekciji Vasylja Tarnovskjogho: pytannja atribuciji [Maces and feathers from the collection of Vasyl Tarnovsky: the question of attribution], *Skarbnycja ukrajinskoj kuljтуры: zbirnyk naukovykh pracj*, vypusk 15, s. 177–182. (in Ukrainian).

Arendar, Gh., 1996. Sribnyj posud XVII – XVIII st. z kolekciji V. V. Tarnovskjogho, [Silver ware of the XVII – XVIII centuries from the collection of V. V. Tarnovsky], *Skarbnycja ukrajinskoj kuljтуры: Materialy juvilejnoji naukoj konferenciji, prysvjachenoji 100-ričchju Chernighivskjogho istorychnogho muzeju im. V. V. Tarnovskjogho*, vypusk 1. Chernighiv: Siverjansjka dumka, s. 34–36. (in Ukrainian).

Bogdashina, E., 2012. *Istochnikovedenie istorii Ukrainy: voprosy teorii, metodiki, istorii. Uchebno-metodicheskoe posobie* [Source study of the history of Ukraine: questions of theory, methodology, history. Teaching aid], Har'kov: izdatel'stvo Saga, 234 s. (in Russian).

Bogdashina, E., 2013. *Pozitivizm v istoricheskoj nauke na Ukraine (60-e gg. XIX – 20-e gg. XX vv.)* [Positivism in historical science in Ukraine (60s of the XIX – 20s of the XX centuries)], Har'kov: HNU imeni V. N. Karazina, 588 s. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja. Kamennyj i bronzovyj veka. Sobranie B. I i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region. Stone and Bronze Ages. Collection of B. I. and V. N. Hanenko], 1899, vypusk I, Kiev: tipografija i fotogravjura S. V. Kul'zhenko, 15 s., XII tabl. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja. Jepoha predshestvujushhaja velikomu pereseleniju narodov. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region. The era preceding the great migration of peoples. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1899, випуск II, Київ: фототипія і типографія С. В. Кул'женко, 44 с., XXXVII tabl. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja. Jepoha predshestvujushhaja velikomu pereseleniju narodov. Chast' II. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region. The era preceding the great migration of peoples. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1900, випуск III, Київ: типографія і фотографія С. В. Кул'женко, 22 с., LXIII tabl. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja. Jepoha velikogo pereselenija narodov. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region. The era of the great migration of peoples. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1901, випуск IV, Київ: фото-типографія С. В. Кул'женко, 30 с., XX tabl. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja. Jepoha slavjanskaja (VI – XIII v.). Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region. Slavic era (VI – XIII centuries). Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1902, випуск V, Київ: фото-типографія С. В. Кул'женко, 64 с., XL tabl. (in Russian).

Drevnosti Pridneprov'ja poberezh'ja Chjornogo morja. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities of the Dnieper region of the Black Sea coast. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1907, випуск VI, Київ: фото-типографія С. В. Кул'женко, 44 с., XLII tabl. (in Russian).

Drevnosti Russkie. Kresty i Obrazki. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities Russian. Crosses and Icons. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1899, випуск 1, Київ: фототипія і типографія С. В. Кул'женко, 25 с., tabl. I–XVI. (in Russian).

Drevnosti Russkie. Kresty i Obrazki. Sobranie B. I. i V. N. Hanenko [Antiquities Russian. Crosses and Icons. Collection of B. I. and V. N. Khanenko], 1900, випуск 2, Київ: фототипія і типографія С. В. Кул'женко, VI с., 25 с., tabl. XVII – XXXII. (in Russian).

Zabelin, I., 1878. V chem zakljuchajutsja osnovnye zadachi arheologii kak samostojatel'noj nauki? [What are the main tasks of archeology as an independent science?], *Trudy Tret'ego Arheologicheskogo s"ezda v Rossii, byvshego v Kieve v avguste 1874 goda*, tom 1, Київ: в типографії імператорського університету св. Владимира, с. 1–17. (in Russian).

Zajchenko, V., 2013. Memorial'ni uzhytkovi i dekoratyvni tkanyny u zibranni V. V. Tarnovskogo [Memorial utility and decorative fabrics in the collection of V. V. Tarnovsky], *Skarbnyca ukrajins'koho kultury: zbirnyk naukovykh pracj*, випуск 15, с. 191–194. (in Ukrainian).

Zajchenko, V., 1996. Tkanyny z kolekciji V. V. Tarnovskogo u zibranni Chernihivskogo istorychnogo muzeju im. V. V. Tarnovskogo (sproba vidnajdenja ta atribuciji eksponativ) [Fabrics from the collection of V. V. Tarnovsky in the collection of the Chernihiv Historical Museum V. V. Tarnovsky (attempt to find and attribute exhibits)], *Skarbnyca ukrajins'koho kultury: Materialy jubilejnoji naukoj konferenciji, prysvjachenoji 100–richchju Chernihivskogo istorychnogo muzeju im. V. V. Tarnovskogo*, випуск 1, Chernihiv: Siverjans'ka dumka, с. 31–33. (in Ukrainian).

Katalog Ekaterinoslavskogo oblastnogo muzeja imeni A. N. Polja. Arheologija i jetnografija [Catalog of the Yekaterinoslav Regional Museum named after A. N. Pol. Archeology and ethnography], 1910, Ekaterinoslav: типографія губернського правління, 426 с., XVIII tabl. (in Russian).

Katalog kolekcii drevnostej A. N. Polja, v Ekaterinoslave [Catalog of the collection of antiquities of A. N. Pol, in Yekaterinoslav], 1893, випуск I, Київ: типографія С. В. Кул'женко, 218 с., XIV tabl. (in Russian).

Katalog ukrains'kih drevnostej kolekciji V. V. Tarnovskogo, s prilozheniem 16-ti tablic fototipnyh snimkov [Catalog of Ukrainian antiquities from the collection of V. V. Tarnovsky, with 16 tables of phototypes attached], 1898, Київ: типографія К. Н. Мілевського, 90 с., XVI tabl. (in Russian).

Kalakura, Ya., 2004. *Ukrainska istoriografija: kurs leksii* [Ukrainian historiography: a course of lecture], Kyiv: Heneza, 496 с. (in Ukrainian).

Kalakura Ya., 2020. Zmina pokolin istorykiv yak metodolohichni ta svitohliadni dialoh v ukrainskii istoriografii (kinets XX – pershe dvadtsiatylittia XXI st. [The change of generations of historians as a methodological and worldview dialogue in Ukrainian historiography (the end of the 19th - the first twenty years of the 21st century)], *Ukrains'ki istorychni zhurnal*, № 4, с. 137–154. (in Ukrainian).

Kytychenko, T., 2019. Rozvytok istorychnoho dzhereloznavstva v Ukraini (1840–vi – 1920–ti rr.) [Development of historical source studies in Ukraine (1840s – 1920s)], Kharkiv: TOV «DISA PLIUS», 239 с. (in Ukrainian).

Kratkij ukazatel' muzeja imperatorskogo odesskogo obshhestva istorii i drevnostej [Brief index of the Museum of the Imperial Odessa Society of History and Antiquities], 1916, izdanie 6-e, dopolnennoe, Odessa: типографія Брат'я Кул'берг, 112 с. (in Russian).

Opisanie kolekcii narodnyh pisanok. S al'bomom iz 33 hromolitografirovannyh i 12 chernyh tablic (vsego 2219 risunkov) [Description of the collection of folk Easter eggs. With an album of 33 chromolithographed and 12 black plates (2219 drawings in total)], 1899, випуск 1, Moskva: postavshhik vysochajshogo dvora tovarishhestvo skoropechatni A. A. Levensona, 176 с., XLV tabl. (in Russian).

Protokoly zasedanija s"ezda [Journals of the meeting of the congress], 1878, *Trudy Tret'ego Arheologicheskogo s"ezda v Rossii, byvshego v Kieve v avguste 1874 goda*, tom 1, Київ: в типографії імператорського університету св. Владимира, с. XVIII – LXXIX. (in Russian).

Sytyj, I., 1996. Dokumental'ni materialy v kolekciji V. V. Tarnovskogo [Documentary materials in the collection of V. V. Tarnovsky], *Skarbnyca ukrajins'koho kultury: Materialy jubilejnoji naukoj konferenciji, prysvjachenoji 100–richchju Chernihivskogo istorychnogo muzeju im. V. V. Tarnovskogo*, випуск 1, Chernihiv: Siverjans'ka dumka, с. 46–48. (in Ukrainian).

Chernenko, O., 2007. Arkheologichna kolekcija Chernihivskogo istorychnogo muzeju imeni V. V. Tarnovskogo (1896 – 1948 rr.) [Archaeological Collection of the Chernihiv Historical Museum named after V. V. Tarnovsky (1896 – 1948)], *Skarbnyca ukrajins'koho kultury: zbirnyk naukovykh pracj*, випуск 9, спецвипуск, 1136 с. (in Ukrainian).

Jevarnickij, D., 1899. Arheologicheskaja spravka [Archaeological information], *Istoricheskij vestnik. Istoriko-literaturnyj zhurnal*, tom LXXVIII, Sankt-Peterburg: типографія А. С. Суворина, с. 1302–1304. (in Russian).

Nataliia Cherhik

senior researcher at the Khortytsia National Reserve, postgraduate student of Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia

Volodymyr Milchev

Doctor of Historical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of History, Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia

METHODOLOGY FOR THE PREPARATION OF MUSEOGRAPHIC EDITIONS BY DOMESTIC RESEARCHERS OF THE SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURIES

The object of the study is domestic museum publications of the second half of the XIX-th – early XX-th centuries. Museographic texts are considered from the point of view of the formation of source studies in Ukraine. The primary focus is on positivist approaches to working with a historical source. The subject of the study is focused on the principles and methods of attributing items in museum collections. It is shown that their introduction into scientific circulation was based on the observance of the principle of historicism and objectivity. The analysis of museographic texts showed that scientists used an empirical approach to studying objects in museum collections: museographers practiced direct, sensory-experiential work with the subject of the collection. The article shows how historians used the method of direct comparison, historical-genetic, and historical-comparative methods. It is shown that they based their conclusions on the analysis of external features of artifacts: shape, ornamentation, and material. Particular attention is paid to the method of induction, which was very popular among positivists. Its application is demonstrated by specific examples of the formation of conclusions about an artifact's origin based on several heterogeneous facts about it. The article shows how museum workers classified and systematized collection items. It was established that the main principle of grouping collections was the chronological principle. In the middle of the selected historical periods, objects were distributed according to formal characteristics: material and category of the object. A more complex classification – the selection of types in the middle of homogeneous objects – is based on a comprehensive analysis of the technical features of the artifacts. The authors concluded that domestic museographic works of the second half of the XIX – early XX century are a clear example of a positivist view of historical research. Museographers introduced a significant number of historical sources into scientific circulation. They showed that these sources reflect different aspects of the life of the people of Ukraine from ancient times to the twentieth century. An important conclusion is the critical use of museography in the second half of the XIX – early XX century. That is due to the fact that errors in attributive work were revealed in museum editions of the past.

Keywords: *museography, artifact, historical source, method, positivism.*